

Цей переклад підготовлений Радою Європи в межах Плану дій Ради Європи для України на 2018-2021 роки та фінансований за рахунок коштів на рівні Плану дій, наданих Естонією, Ірландією, Латвією, Литвою, Ліхтенштейном, Люксембургом, Нідерландами, Норвегією, Польщею, Румунією, Туреччиною, Угорщиною, Фінляндією, Чеською Республікою, Швейцарією, Швецією та Канадою.

This translation is produced by the Council of Europe within the framework of the Council of Europe Action Plan for Ukraine 2018-2021 and funded with Action Plan-level funds provided by the Czech Republic, Estonia, Finland, Hungary, Ireland, Latvia, Liechtenstein, Lithuania, Luxembourg, the Netherlands, Norway, Poland, Romania, Sweden, Switzerland, Turkey and Canada.

D.H. та інші проти Республіки Чехія [ВП] - 57325/00

Рішення від 13.11.2007 [ВП]

Стаття 14

Дискримінація

Зарахування ромських/циганських дітей до «спеціальних» шкіл: *порушення*

Стаття 35

Найвищий національний суд не вимагав від заявників вичерпання засобів правового захисту, які, на твердження уряду-відповідача, заявники повинні були вичерпати: *попереднє заперечення відхилено*

Стаття 46

Стаття 46-2

Виконання рішення

Засоби загального характеру

Необхідність у засобах загального характеру не було доведено, враховуючи відміну оскаржуваного законодавства та рекомендації Комітету Міністрів: *клопотання відхилено*

Факти: Заявники - 18 громадян Чехії ромського походження. Справа стосується їхнього поміщення до спеціальних шкіл, за їх твердженням, через їхнє ромське походження. Між 1996 та 1999 роками заявники, тоді ще неповнолітні, були поміщені до спеціальних шкіл для дітей із розумовими вадами, які не могли відвідувати звичайні школи. У відповідності з чинним законодавством про шкільну освіту, рішення про поміщення дитини до спеціальної школи приймалось головним вчителем на основі результатів тестів, проведених в освітньому центрі психології для встановлення інтелектуальних здібностей дитини, і підлягало погодженню з боку опікуна дитини. Матеріали справи свідчать про те, що батьки заявників погодилися, а в деяких випадках навіть прямо клопотали про поміщення своїх дітей до спеціальних шкіл. Тоді рішення про поміщення були прийняті головними вчителями відповідних спеціальних шкіл, які послалися на рекомендації освітніх центрів психології, в яких заявники пройшли психологічні тести. Письмове рішення про поміщення було відправлено батькам дітей. У ньому містилися пояснення про право на оскарження - право, яким жоден із заявників не скористався.

Оскаржуючи достовірність тестів і стверджуючи, що їхні батьки не були належним чином поінформовані про наслідки згоди на їхнє поміщення, 14 заявників попросили орган освіти переглянути, поза рамками формальної процедури оскарження,

адміністративні рішення про їхнє поміщення до спеціальних шкіл. Орган освіти встановив, що оспорювані рішення відповідали законодавству.

У той же час, посилаючись, серед іншого, на статті 3 та 14 Конвенції та статтю 2 Протоколу № 1, 12 заявників подали конституційні скарги, в яких вони скаржилися на фактичну дискримінацію в загальному функціонуванні системи спеціальної освіти, а також на те, що вони не були належним чином поінформовані про наслідки їхнього поміщення до спеціальних шкіл. Вони стверджували, що їхнє поміщення до спеціальних шкіл було загальною практикою, яка призвела до дискримінації та расової сегрегації, відображених в існуванні пліч-о-пліч двох окремо організованих систем освіти, а саме - спеціальних шкіл для ромів та «звичайних» початкових шкіл для більшості населення. Конституційний суд відхилив скарги, частково на тій підставі, що він не був компетентним розглядати їх, а частково на підставі того, що вони були явно необґрунтованими.

Право: попереднє заперечення про невичерпання відхилено - уряд стверджував, що заявники не вичерпали внутрішніх засобів правового захисту. Чеський Конституційний суд вирішив залишити це упущення без уваги. Тому було б надмірно формальним вимагати від заявників використовувати засіб правового захисту, який навіть найвищий суд країни не зобов'язав їх використовувати.

Щодо суті - Палата постановила шістьма голосами проти одного, що порушення статті 14 Конвенції, взятої в поєднанні зі статтею 2 Протоколу № 1, не було. На її думку, урядові Чехії вдалося довести, що система спеціальних шкіл була запроваджена не лише виключно для ромських дітей, і що в цих школах докладались значні зусилля для того, щоб допомогти певним категоріям учнів отримати початкову освіту. Палата зазначила, що положення, які регулювали поміщення дітей до спеціальних шкіл, не посилались на етнічне походження учнів, але переслідували законну мету адаптації системи освіти до потреб, здібностей та вад дітей.

Велика палата насамперед відзначила, що в результаті своєї бурхливої історії та постійного викорчовування, роми стали певним типом знедолених та вразливих меншин і, як такі, вимагали спеціального захисту, в тому числі у сфері освіти.

Презумпція непрямой дискримінації: заявники стверджували, що в результаті їхнього поміщення до спеціальних шкіл вони, без об'єктивного та розумного виправдання, отримали менш сприятливе поводження порівняно з іншими дітьми, які знаходились у схожій ситуації, і це складало «непряму» дискримінацію. Вони надали статистичні докази, засновані на інформації, наданій головними вчителями, і яка свідчила, що більше половини учнів, поміщених до місцевих спеціальних шкіл, були дітьми-ромами, в той час як діти-роми складали лише 2,26% від усіх дітей у міській початковій школі.

Велика палата погодилась, за відсутності офіційної національної статистики про етнічне походження учнів, що статистичні дані, надані заявниками, не могли бути цілком надійними. Разом з тим, вона вважала, що ці цифри свідчили про домінуючу тенденцію, яка була підтверджена як державою-відповідачем, так і незалежними наглядовими органами. У своїх звітах, наданих відповідно до статті 25 § 1 Рамкової конвенції Ради Європи про захист національних меншин, чеські органи влади визнали, що в 1999 році ромські учні складали від 80% до 90% від загальної кількості учнів у деяких спеціальних школах, і що в 2004 році «велику кількість» ромських дітей все ще поміщували до спеціальних шкіл. Згідно зі звітом, опублікованим ЄКРН (Європейською комісією проти расизму та нетерпимості), в 2000 році ромські діти були «представлені надмірно великою кількістю» в спеціальних школах. Хоча у відповідний момент часу було важко встановити точний відсоток ромських дітей у спеціальних школах, їхня кількість була непропорційно високою, і

ромські учні склали більшість у спеціальних школах. Тому, незважаючи на те, що відповідні законодавчі положення були сформульовані нейтрально, вони фактично мали значно більший вплив на ромських дітей, ніж на інших дітей.

За таких обставин докази, надані заявниками, можуть вважатись достатньо надійними та значними, щоб призвести до сильної презумпції непрямой дискримінації у сфері, в якій необхідності доводити будь-які дискримінаційні наміри з боку відповідних органів не було. Тому тягар доказування лежав на урядові, який повинен був довести, що різниця у впливі законодавства була результатом об'єктивних факторів, не пов'язаних з етнічним походженням.

Об'єктивне і розумне виправдання: Суд погодився, що рішення чеських органів влади про збереження системи спеціальних шкіл було продиктоване бажанням знайти рішення для дітей зі спеціальними освітніми потребами. Тим не менш, він поділяє занепокоєння інших інститутів Ради Європи, які висловили стурбованість про спрощену навчальну програму, яка використовувалася у цих школах, і, зокрема, про сегрегацію, яку спричинила система.

Що стосується тестів, використовуваних для оцінки інтелектуальних здібностей дітей, всі проекзаменовані діти проходили ті ж самі тести незалежно від свого етнічного походження. Чеські власті самі визнали в 1999 році, що «ромські діти із середнім або вище середнього інтелектом» часто поміщувались до таких шкіл на основі результатів психологічних тестів, і що тести були розроблені для більшості населення і не приймали до уваги специфіку ромів. Крім того, різні незалежні органи Ради Європи (Консультативний комітет з Рамкової конвенції про захист національних меншин, ЄКРН та Комісар з прав людини) висловили сумніви щодо доцільності проведення тестів. Суд визнав існування небезпеки того, що тести були упередженими, і що їхні результати не аналізувались з урахуванням специфіки та особливостей ромських дітей, які їх проходили. За таких обставин, дані тести не могли служити виправданням оскаржуваної відмінності в поводженні.

Що стосується згоди батьків, яка була вирішальним фактором згідно думки уряду, то Суд не був переконаний, що батьки ромських дітей, які були членами знедоленої громади і часто були малоосвіченими, були здатні зважити всі аспекти ситуації і наслідки своєї згоди на поміщення до спеціальних шкіл. У зв'язку з фундаментальною важливістю заборони расової дискримінації, Велика палата вважала, що навіть якщо припустити, що умови для відмови від прав, гарантованих Конвенцією, були задоволені, ніяка відмова від права не піддаватися расовій дискримінації не може бути прийнята.

На закінчення, Чеська Республіка не була самотньою в зіткненні з труднощами в забезпеченні освіти для ромських дітей: інші європейські держави мали подібні труднощі. На відміну від деяких країн, Чеська Республіка намагалася вирішити цю проблему. Тим не менш, заходи щодо навчання ромських дітей не були оточені гарантіями, які б забезпечили, що в здійсненні своєї свободи розсуду у сфері освіти держава врахує їхні особливі потреби як членів знедоленого класу. Крім того, в результаті здійснення відповідних заходів заявники були поміщені до шкіл для дітей із розумовими вадами, в яких застосовувалася спрощена навчальна програма порівняно зі звичайними школами, і в яких вони були ізольовані від учнів, які представляли широкі верстви населення. У результаті вони отримали освіту, яка примножила їхні труднощі та поставила під загрозу їхній подальший особистий розвиток, замість того, щоб вирішити їхні реальні проблеми або допомогти їм згодом інтегруватися в звичайних школах та розвивати навички, які полегшать життя серед більшості населення.

За таких обставин, хоч і визнаючи зусилля з боку чеських органів влади для забезпечення отримання дітьми-ромами освіти та труднощі, з якими вони зіткнулися,

Суд не був переконаний, що відмінність у поводженні між дітьми-ромами та іншими дітьми була об'єктивно та розумно виправдана, і що існував розумний зв'язок між використаними засобами та переслідуваною метою. Оскільки було встановлено, що відповідне законодавство, яке діяло у відповідний момент часу, мало непропорційно згубний вплив на громаду ромів, заявники як члени цієї громади вочевидь постраждали від такого ж дискримінаційного поводження.

Висновок: порушення (тринадцять голосів проти чотирьох).

Стаття 41 - 4000 євро кожному заявникові на відшкодування моральної шкоди. Заявники стверджували, що необхідно було прийняти загальні заходи на національному рівні для усунення перешкод на шляху здійснення їхніх прав. Проте оскаржуване законодавство було скасоване, а Комітет Міністрів нещодавно розробив рекомендації для держав-членів щодо надання освіти ромським/циганським дітям в Європі.